

Paweł Król

Słonie z Chmielnika

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 25, 349-350

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

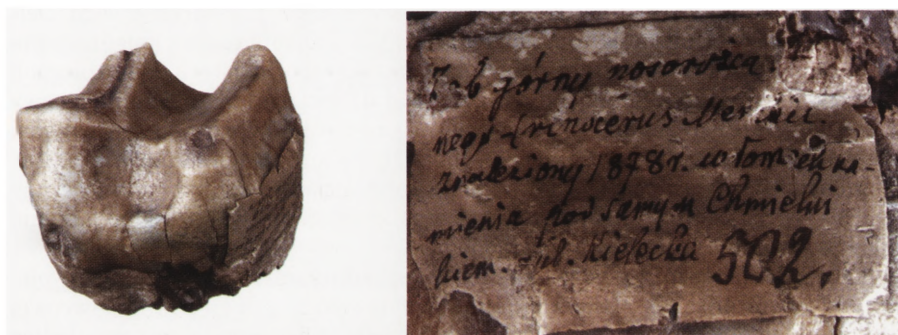
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

rekinów nie są rzadkością, jednak w przeważającej liczbie ich skamieniałości to głównie zęby, dlaczego?

Dwutlenek węgla, który gromadzi się w głębinach morskich w wyniku oddychania zwierząt i rozkładu ich szczątków nie jest zużywany przez rośliny w procesie fotosyntezy z prostej przyczyny, że ich tam nie ma. Wysokie ciśnienie powoduje, że rozpuszcza się on w wodzie. Z kolei wysokie stężenie rozpuszczonego dwutlenku węgla wraz z wysokim ciśnieniem powodują, że w głębinach węglan wapnia (budulec kości) ulega bardzo szybko rozpuszczeniu. W głębszych osadach oceanicznych nie znajdziemy żadnych szkieletów zwierząt, ani muszli bezkręgowców (np. małży i ślimaków) a jedynie najtrwalsze twory szkieletu, jakimi są zęby.

Niektóre zęby rekinów mają kształt sztyletowany, przez co w starożytności uważano je za języki spadające z nieba w czasie nowiu księżyca.

SŁONIE Z CHMIELNIKA

Il. 2, 3. Ząb przedtrzonowego *Deinotherium giganteum*

Ząb przedtrzonowy słonia kopalnego

Miocen

6x6 cm

MNKi/P/1975

Chmielnik jest osobliwym miejscem, gdzie w przyszłości może dojść do wielu ciekawych odkryć paleontologicznych. W zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach znajdują się szczątki bardzo rzadkich mioceniskich¹ kręgowców kopalnych

¹ Miocen należał jeszcze kilka lat temu do okresu trzeciorzędowego. Trzeciorzęd – według podziału dokonanego przez Międzynarodową Unię Nauk Geologicznych w 2004 r. (z późniejszymi poprawkami) nie istnieje, era kenozoiczna dzieli się na paleogen, neogen i czwartorzęd (poszerzony o najmłodszy wiek pliocenu). Miocen należy do neogenu

z okolic Chmielnika, liczące 15 mln lat. W większości są to najstarsze znalezione w zbiorach przyrodniczych, pochodzące z 1878 roku. Należą do nich kość piszczelowa nosorożca kopalnego oraz ząb słonia *Deinotherium giganteum*. Ten ostatni to unikatowy okaz w Polsce, znajdujący się jedynie w naszym muzeum. Szczątki deinoteriów (nawet całe szkielety) znajduwane są w wielu krajach Europy. W naszym kraju nigdy tego gatunku na odnotowano do chwili odkrycia go w kieleckim muzeum, odkrycia? Przez 117 lat od chwili znalezienia, ząb ten był zaklasyfikowany jako ząb nosorożca, o czym świadczy naklejona na nim kartka z opisem: *Ząb górny nosorożca kopalnego Rhinoceros Merckii znaleziony 1878 r. w tomie kamienia pod samym Chmielnikiem, ul. Kielecka*. Po konsultacji naukowej w Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie w 1995 r. okazało się z jak cennym okazem mamy do czynienia.

W 1921 roku Józef Milicer ofiarował ten okaz do Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, które dało początek Muzeum Narodowemu w Kielcach. Lokalizacja znalezienia szczątków jest dobrze określona, to kamieniołom wapieni jurajskich w Chmielniku znajdujący się przy wjeździe do miasteczka, prawdopodobnie ząb został znaleziony w szczelinie krasowej.

Deinoteria wyróżniały się wieloma bardzo charakterystycznymi cechami. W odróżnieniu od wszystkich pozostałych trąbowców zatraciły górne siekacze tzw. ciosy. Rozwinęły natomiast umiejscowione w żuchwie, krótkie i masywne oraz zagięte w dół haki. Używały ich prawdopodobnie do korowania drzew lub do rycia w ziemi w poszukiwaniu pożywienia (bulw, korzeni)².

Radość z odkrycia w zbiorach przyrodniczych zęba przedtrzonowego *Deinotherium giganteum* była wielka, ale to nie koniec, czekała na nas kolejna rewelacja. Po informacjach prasowych dotyczących odkrycia deinoterium w zbiorach muzealnych, zgłosił się oferent, który sprzedał do muzeum ząb przedtrzonowy mastodonta, również słonia kopalnego z tego samego okresu, znaleziony w latach 30. XX wieku, także w okolicach Chmielnika(!). Zakupiony ząb znaleziono podczas przebudowy drogi, wypadł z całej odkopanej żuchwy(!). Jakie były dalsze losy tego znaleziska nie wiemy, pozostał nam jedynie ząb trzonowy w dobrym stanie zachowania.

Ssaki pochodzące z miocenu są bardzo cennymi znaleziskami z racji swojego wieku (ok. 15 mln lat) w stosunku do o wiele młodszych z epoki lodowcowej (ok. 10 tys. lat), takich jak mamut czy niedźwiedź jaskiniowy. Zapewne okolice Chmielnika nie zasługują na miano cmentarzyska zwierząt kopalnych, ale można przypuszczać, że miejsce to kryje w sobie nieźle zachowane szczątki ssaków trzęsiorzędowych i tylko kwestią czasu jest ich odkrycie.

„Słonie z Chmielnika” możemy podziwiać na stałej ekspozycji przyrodniczej w muzeum przy ul. Orlej 3.

---

² U słoni siekacze osiągają olbrzymie rozmiary tworząc tzw. ciosy niesłusznie zwane kłami.